

Recenze studie J. Horákové a J. Kelemena:

Potřeba a nástin kulturního kontextu informatiky

J. Wiedermann, ÚI AV ČR Praha

Zcela souhlasím s tvrzením autorů, že studie nastiňuje některé aspekty vlivů výpočetní techniky a informatiky na rozvoj kultury, kulturní reflexy nových informačních a jim blízkých technologií a také iniciační funkci kultury pro některé technické koncepty. K tomu bych však dodal, že jsou to především informační, a asi i komunikační technologie, v „newspeaku“ nazývané ICT, o kterých studie jedná. Informatice jako fundamentální vědě se studie z pochopitelných důvodů nevěnuje — asi tak, jako lze poměrně těžko hovořit o kulturním kontextu fyziky či chemie, ale to není námitka proti studii, snad pouze proti jejímu poněkud širokému nadpisu.

Myslím, že studie dobře popisuje situaci zhruba do konce 20. století, které v kultuře začínalo okouzlením technikou, které proniklo mezi umělce i intelektuály. Tito se s tím vypořádali s nadějí i se skepsí. Zdá se mi, že koncem 20. století, kdy postupně nabývala na významu ICT v globálním měřítku, začala kulturní fronta (s výjimkou spisovatelů sci-fi, viz dále), pohříchu, poněkud ztrácet dech. „Myslitelé“ a umělci začali vidět a zdůrazňovat převážně negativní stránky existujícího vývoje. Počáteční okouzlení technikou se zcela ztratilo, ustaly manifesty a spíše se začaly ozývat varovné hlasy (a vznikat filozofická a zřejmě i umělecká díla), upozorňující na některá úskalí ICT, která mohou mít negativní až zkázonosný vliv na společnost. Nevím, jestli je to jenom můj pocit, ale jsem přesvědčen, že v současné době se ICT (a věda a technika vůbec) rozvíjí rychleji, než tento rozvoj stačí reflektovat společnost. Společnost reaguje zatím více s údivem než s pochopením (viz. např. fenomén sociálních sítí). Počáteční nedostatky ICT byly částečně odstraněny (např. strach se záplavy informací) či staly s předmětem intenzivního výzkumu v informatice (takže se informatika přece jenom do hry dostává). Mnohé z obav se staly liché, anebo ztratily na své naléhavosti. Kultura jakoby se dostala do vleku vývoje, její iniciační role se vytrácí. Filozofové břitce komentují, varují, lamentují, pojmenovávají, avšak málokdy se pokusí ukázat cestu. Např. pokoušejí se generalizovat a vidět trendy, které přináší informační a komunikační technologie, jako nové kulturní paradigma --- tím ovšem nic neinicují. Není to ono tak nakonec tak, že vědecko-technický pokrok přebírá iniciační roli kultury?

Dle R. Kurzweila nás čeká již v nejbližší budoucnosti tzv. singularita, kdy “postmoderní stroje” (abych použil terminologii J. Kelemena) dosáhnou úrovně lidské inteligence a budou ji dále (a tím pádem již i „svou“ kulturu) samostatně rozvíjet. Tato zásadní změna může dle černějších scénářů znamenat postupný zánik té formy lidské civilizace, ve které prozatím ještě žijeme, a tudíž i konec odpovídající kultury. Anebo jinak: vědecko-technický pokrok bude znamenat zánik kultury (anebo její náhradu).

A ještě pár slov k iniciační úloze kultury. Studie zcela opomíjí literaturu sci-fi, ve které přední autoři žánru důstojným a pro ICT inspirujícím způsobem nastiňují ideje o budoucích formách ICT a o jejich úloze při rozvoji meziplanetární civilizace, a tedy i kultury. Mám na mysli práce např. Vernona Vingeho, emeritního profesora informatiky (hle, opět informatika ve hře), který je autorem pojmu singularita. Jeho práce jsou

ukázkou nespoutané fantazie, která předčí většinu idejí doposud v literatuře sci-fi popsaných a v umění reflektovaných. Kdybych měl hledat iniciační roli současné kultury, tak bych je hledal (a nacházel) právě zde.

Závěrem chci konstatovat, že studie je dobrým základem pro její finální verzi, ve které autoři budou reflektovat nejnovější vývoj a trendy v ICT, AI a AL, podívají se více kritickým okem na odraz těchto jevů v kulturní sféře (či na jeho absenci anebo falešnost) a přejdou od deskriptivního a analytického pohledu na minulost k vlastnímu syntetickému a snad až věšteckému pohledu na současnost a blízkou budoucnost.

Praha, 5. června 2010